

רכישת השפה אנגלית בקרב אנשים עם ירידה בשמיעה

רקע- קשיים בשפה דבורה :

חרשות הינה מוגבלות חושית. עובר מתחיל לשמוע כבר במהלך החודש החמישי של ההיריון. כלומר, ההשפעה השלילית של אובדן שמיעה על התפתחות המוח השמיעתי מתחילה עוד לפני הלידה. גירעון זה בקלט השמיעתי לא יכול להיות מפוצה לחלוטין על ידי קלט חזותי (קריאת שפתיים).

בהיעדר שמיעה, לא ניתן לרכוש שפה מדוברת באופן ספונטני. מסיבה זו, רבים מהילדים אשר התחרשו טרם רכישת שפה, אינם מגיעים לרמה טובה של שפה, הן בדיבור והן בהבנת שפה מדוברת. משמעות הדבר היא שבשל החסך השמיעתי לגירויים קוליים נוצרת מגבלה תקשורתית, הנובעת מהקושי ללמוד ולהשתמש בשפה מדוברת ללא שימוש בשמיעה (Gregory, 1995).

השפעת החרשות באה לידי ביטוי בקשיים בכל תחומי החיים: התפתחות התקשורת, השפה והדיבור, התפתחות רגשית וחברתית, הישגים לימודיים והשתלבות בכל מעגלי החיים. הקשיים נוצרים לא רק במקרים של ירידה חמורה בשמיעה, אלא גם בירידה קלה או חד צידית בשמיעה.

הקשיים באים לידי ביטוי במערכת החינוכית בקושי לעקוב אחר דברי הגננת/מורה, קושי בהשתתפות בשיחות שאינן "אחד על אחד", תגובות לא רלוונטיות כתוצאה מקושי בפענוח הנשמע, ליקויים ואיחור בהתפתחות השפה, אוצר מילים מצומצם בהשוואה לבני גיל, שיבושים בהפקת הדיבור וכתוצאה מכך מובנות דיבור ירודה, קשיים בהבנת הנקרא, בשימוש במשלבי שפה גבוהים (כמו שפה ציורית, ביטויים ודימויים) בידע עולם, בהבעה בכתב ובמקצועות עתירי שפה ואף במתמטיקה. כמו כן, קיים סיכון לבידוד חברתי בשל הקושי בתקשורת דבורה שוטפת (נייר עמדה, משרד החינוך 2010).

במחקר שערך המרכז הארצי לבחינות ולהערכה בנושא- "ביצוע מטלות בשפה כתובה בקרב אנשים חרשים וכבדי שמיעה" (2014)- נמצא כי לאנשים חרשים וכבדי שמיעה קשיים שונים בהיבטים השונים של השפה, כמו- הבנת הנקרא, הבנת מבנים סינטקטיים, עושר אוצר המלים וקשיים בשימוש תקין במבנים תחביריים ומורפולוגיים. המחקר מעיד על היקף מצומצם של אוצר מלים גם במלים שכיחות ונדירות אבל הפער הגדול יותר נמצא במלים בעלות מוכרות בינונית, וקושי מיוחד נמצא בהבנת מילים דו משמעיות במשמעותן הנדירה ביותר ובמלים מופשטות שנרכשו ממידע מילולי. קשיים נוספים הם בהבנת שפה ציורית, מבחני אנלוגיות, השלמת משפטים וכתובה וקשיים נרחבים בהבנת הנקרא. קיימים קשיים בטקסטים שמכילים מורכבות סינטקטית, משפטי שלילה, משפטי השוואה, משפטי זיקה, משפטים סבילים משפטים מחוברים ושאלות מושא. כ"כ נמצא שהם קוראים לאט יותר והם בעלי אוטומציה מופחתת בקריאת מילים.

הקשיים ברכישת ולמידת השפה האנגלית

הקשיים ברכישת השפה האנגלית, **כשפה זרה**, מועצמים לעין שיעור עבור תלמידים חרשים/כבדי שמיעה.

לחלקם שפת הסימנים הישראלית היא שפת האם ולפיכך מהווה האנגלית עבורם שפה שלישית, או אף רביעית במקרים מסוימים.

בשל חסימת הערוץ השמיעתי, ילדים עם ירידה בשמיעה הללו אינם נחשפים כראוי לצורתה הדבורה של האנגלית, הם אינם מקבלים טיפול בדיבור באנגלית, ובנוסף, הם אינם משתמשים בשפה זו לתקשורת עם דוברי אנגלית אחרים.. מכאן נראה שאת האנגלית רוכשים ילדים חירשים/כבדי שמיעה כמעט אך ורק באמצעות צורתה הכתובה. נסיבות אלו יוצרות מצב ייחודי של לימוד שפה שלישית: א. השפה השלישית נלמדת בעיקר ע"י קריאה, כלומר על ידי חשיפה לצורה הכתובה של השפה; ב. הידע הלשוני של שתי השפות הקודמות, שפת סימנים הישראלית ועברית, אצל ילדים אלו הוא לעיתים קרובות מאד לוקה בחסר; ג. שפת הסימנים, שפתם הראשונה של ילדים אלו, היא שפה המועברת דרך הערוץ החזותי ומופקת בעזרת תנועות הידיים בניגוד לשפות המדוברות המועברות באופן שמיעתי/ דיבורי. מכאן שהמצב הלשוני של ילדים אלו מאופיין ברב-לשוניות וברב-ערוציות (Rosenstein, 2015).

מעטים הם הפרסומים, בישראל ובעולם בנושא למידת אנגלית כשפה זרה, על ידי תלמידים חירשים וכבדי שמיעה. במרבית המדינות בעולם, אשר אנגלית אינן שפתן הרשמית, תלמידים חירשים כלל לא לומדים שפה זרה. מחקרה של רוזנשטיין (Rosenstein), הוא היחיד אשר התמקד בלמידת האנגלית, כשפה זרה, על ידי חירשים/כבדי שמיעה בישראל. ממצאיה הצביעו על כך שגם החירשים נשענים על העברית ולא על שפת הסימנים, בעת עיבוד מבנים באנגלית, כמו גם בעת עיבוד תחבירי של משפטים באנגלית, אולם הבנתם את המשפטים באנגלית מותנית בשליטה טובה במבנים אלו בעברית. **הבעיה היא, כאמור, שהירידה בשמיעה גורמת לליקוי בהתפתחות שפת האם ולכן, כתוצאה מכך, לקשיים רבים בלימוד שפה זרה.**

קשיים בהוראת האנגלית :

חשוב לדעת כי בנוסף לפער בהתפתחות שפת אם ולקושי הגדול בלמידת שפה זרה בעקבות פער זה, כמתואר לעיל, השיעורים באנגלית, באקדמיה, אינם נגישים לסטודנטים חרשים/כבדי שמיעה ולכן הם אינם יכולים לקחת בהם חלק, כמו גם אין בנמצא מתורגמנים/מתמללים שמעברית לאנגלית ולהיפך. לצערנו גם תחליף של שעורים פרטיים אינו רלבנטי כיון שיש מעט מאוד, אם בכלל, מורים פרטיים מומחים ו/או מנוסים, אשר הוכשרו להוראת אנגלית לאנשים חרשים/כבדי שמיעה. לכל אלו נוספת העובדה כי הקשיים מתגברים בזמן המבחנים בהם יש מגבלת זמן. הסטודנט החירש/כבד השמיעה נדרש, בלחץ של זמן, להוכיח שליטה בחומר הנלמד ובו זמנית להתמודד עם קשיים שפתיים של פענוח הנקרא, הבנת הנקרא ושליפה של מיומנויות לשוניות.

חשוב לדעת:

- 1- יכולת הפענוח באמצעות קריאת שפתיים משתנה מאדם לאדם אך בשפה זרה היא הרבה יותר קשה, אם בכלל אפשרית.
- 2- השימוש במכשיר שמיעה **אינו הופך את התפקוד השמיעתי לתקין**, כמו של אנשים שומעים.
- 3- **יכולת דיבור טובה**, אצל אדם חירש/כבד שמיעה, **אינה בהכרח עדות לירידה זניחה בשמיעה**, או לתפקוד שמיעתי תקין. מרצים עלולים לטעות ולחשוב שהסטודנט החירש או כבד השמיעה, שומע ומפענח דיבור כמו השומעים ולא כך הוא. מדובר בקושי אמיתי לפענח דיבור, המתבטא ישירות ביכולת ההשתלבות בלימודים ובמידת ההצלחה בהם.

הנחיית המל"ג במתן התאמות בתחום האנגלית

בנובמבר 2019 פנינו אל המל"ג עם בקשה לקדם דיון בנושא המלצות להתאמות בקורסי השלמה באנגלית לסטודנטים עם ירידה בשמיעה. בינואר 2020 הועברה אלינו החלטת המועצה, המובאת כאן כלשון הכתוב:

" המועצה להשכלה גבוהה מייחסת חשיבות רבה לידיעת השפה האנגלית והוראתה במוסדות להשכלה גבוהה לצרכים אקדמיים, כך שלסטודנט יהיו הכישרים הנדרשים באנגלית לטובת קריאת טקסטים (מאמרים, כתבי עת, ספרים, מחקרים ועוד), כתיבת עבודות ועוד במסגרת וכחלק מהכשרתו האקדמית. בהתאם לכך יש לפעול לשילובם של כלל הסטודנטים לתואר ראשון ברכישת הכישרים באנגלית לצרכים אקדמיים, לרבות סטודנטים בעלי מוגבלויות. 2. לאור טענות שהועלו בדבר חוסר יכולתם של סטודנטים בעלי לקויות שמיעה (מדרגת חרשות מסוימת) להתמודד עם ידיעת השפה האנגלית, יש להדגיש את חובתם של המוסדות להשכלה גבוהה לפעול בהתאם לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח – 1998 ותקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות) התאמות נגישות למקומות ציבוריים קיימים שהם מוסדות להשכלה גבוהה ולשירותי השכלה שהם נותנים, (התשע"ז – 2016, תוך הקפדה על יישום החובה לערוך התאמות נגישות בהתאם לחוק ולתקנות, ובפרט לסעיף 12 המתייחס להתאמות אישיות, לרבות בהתייחס להליכי הקבלה ולמבחני הקבלה. 3. בהתייחס לדרישות ידיעת האנגלית על פי החלטות המועצה, יובהר כי כאשר מוסד סבור שהנסיבות מחייבות מתן התאמות אישיות לסטודנט החורגות מהחלטות מל"ג, הוא רשאי להעניקן. לצד זאת יודגש כי על הסטודנטים בעלי המוגבלות ללמוד אנגלית כמידת יכולתם, ועל המוסדות - כאמור – לסייע בביצוע ההתאמות בהתאם לנדרש."

בברכה

שרי דולב

אחראית תחום השכלה ותעסוקה

saraybd@shema.org.il

מקורות:

- ביצוע מטלות בשפה כתובה. בקרב אנשים חירשים וכבדי שמיעה. ינואר 2014. יעל מילגרם. טובה מוסט. צור קרליץ. דוח המרכז ארצי לבחינות ולהערכה

- נייר עמדה **משרד החינוך** (2010) <https://sites.google.com/a/lakash.tzafonet.org.il/main/emdalikuikal>

Gregory, S. (1995). Deaf Children and their Families. Cambridge University Press.

Ledenberg, A.R.(1993). The impact of deafness on mother – child and peer relationships. In Marschark, M. and Clark M.D. Psychological Perspective on Deafness (pp. 93-119). Lawrence Erlbaum Associates: New Jersey and London.

Rosenstein, O. (2015). Learning to read English as a third language without access to its spoken form: The case of deaf students in Israel. A thesis submitted for the degree “Doctor Of Philosophy” University of Haifa Faculty of Education Department of Special Education.